

УДК 070(477.83/86),,1918/1939”:271.4

О.Ю. Вей

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ПРЕСА ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1918–1939 РР.)

На Галичині греко-католицька преса відіграла провідну роль у впливі на суспільство. Багатиш шар української релігійної преси Західної України міжвоєнного часу (1918–1939 рр.) до кінця не вивчений.

Ключові слова: греко-католицька преса, міжвоєнний період, католицька акція.

I. Вступ

Об'єктивне дослідження історичного минулого українців стало можливим у процесі розбудови української демократичної держави кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Дедалі більшу зацікавленість у наукових колах викликає творча пресова спадщина, бо допомагає всебічно осмислити духовні чинники минулого нашого народу. Актуальною є проблема духовного стану суспільства, подолання суперечностей між релігійними конфесіями, мирне їх співіснування в сучасних умовах держави. Цьому сприятиме глибше та всебічне вивчення історичної бази нашого народу.

Релігійну пресу Західної України міжвоєнного періоду неодноразово розглядали у своїх працях: О. Дроздовська, О. Канчалаба, М. Комариця, М. Крив'як, І. Крупський, І. Скленар, Ю. Щербяк, А. Радомський. На поверхню було піднято питання існування релігійної преси Галичини в першій половині ХХ ст., показано, що ця преса ще до кінця не досліджена. Були висвітлені питання ролі релігійних часописів у просвітницькій діяльності, у духовному відродженні нації. На східних теренах України широко досліджували православну пресу [1; 2]. Греко-католицька преса Галичини ще не розглядалася у повному обсязі. Не було проведено чіткого відокремлення її від інших релігійних видань Західної України, адже поруч з українськими греко-католицькими часописами існували ще часописи римо-католицької конфесії, православної, протестантського спрямування.

II. Постановка завдання

Мета статті – виокремити греко-католицьку пресу Галичини міжвоєнного періоду від інших релігійних видань того часу, показати багатство української греко-католицької преси, матеріали якої були спрямовані на виховання національної свідомості українців, пропагування мирного співіснування з іншими народами, єдності церкви, утвердження належності галичан до єдиної української нації.

III. Результати

Міжвоєнний період 1918–1939 рр. залишив глибокий слід в історії західноукраїнського регіону, що виявився в політичних, суспільних, релігійних сферах життя суспільства. Події цього часу сьогодні досліджують та інтерпретують учені різних галузей науки. Для українців це був тяжкий період посилення утисків з боку польської влади, а для поляків, після двохсотрічної неволі, він став поштовхом до розвитку культури та суспільно-політичного життя. Засобом виявлення національних інтересів була преса, яка, розвиваючись, відіграла особливу роль в управлінні суспільними процесами. Вона впливала на міжетнічні відносини, виховання молоді, кристалізацію станово-майнових груп у суспільстві тощо. Матеріали в газетах і часописах відображували напруженість, тривожність цих відносин, подекуди тління, а потім і спалахи ворожнечі. Хоча в публікації можна зустріти й засіяні зерна спроб зближення та порозуміння між націями, що проживали в межах Речі Посполитої. Особливо це стало відчутним після проголошення Католицької акції в 1921 р.

Нагадаємо, що на західноукраїнських землях у 20–30-х рр. ХХ ст. проживали різні національності. Новоутворена польська держава містила найвищий відсоток національних меншин у всій Європі. У 1921 р. близько третини її 27-мільйонного населення становили українці, євреї, білоруси, німці та інші неполяки. Українці були, без сумніву, найчисленнішою національною меншиною й налічували понад 5 млн, тобто майже 15% мешканців країни, хоча й були корінною нацією. Відтак, чисельна перевага польської більшості не була такою великою, щоб дозволити їм цілковито й систематично ігнорувати прагнення непольських народів. У Львові тоді мешкали поляки (50–62%), українці (12,4–16,3%), євреї (35,1–31,9%) та ін. Для вивчення психологічних особливостей, культурно-історичних традицій народів, глибшого розуміння політичних подій тих часів ми маємо скарб у вигляді преси.

У період існування Австро-Угорської імперії, де українці мали певні полегкості й

свободи, з приходом польської влади вони змушені були посилити боротьбу за існування. Українці в Польщі становили дві окремі громади, й уряд робив усе можливе, щоб підкреслити відмінність між ними. Більшість українців проживала на колишніх габсбурзьких землях Східної Галичини, або Східної Малопольщі, як її називали. У 1920 р. цей регіон розділили на три воєводства: Львівське, Тернопільське й Станіславське. Понад 3 млн галицьких українців, що переважно належали до греко-католицької церкви, були національно свідомими й відносно добре організованими. Решта українців населяла Західну Волинь, Полісся та Холмщину – райони, що їх Польща відтяла в Росії. Вони налічували близько 2 млн і були в основному православними.

Релігійні проблеми супроводжували всю нелегку історію України, особливо вони були відчутні на західноукраїнських землях. Викликає зацікавленість досвід греко-католицьких видань у формуванні громадської думки, виховання моралі, духовності особистості й народу. Основним у змісті українських релігійних часописів були національна свідомість і незалежність, гасла “Бог і Україна”, наголос на українській самоідентичності, але це все в дусі примирення з іншими народами, що проживали поруч з українцями. Усе це й зараз залишається не вивченим і не засвоєним, хоч і варте того, щоб використовувати ці надбаня й у наш здеморалізований час.

На Галичині греко-католицька преса займала глибоку нішу, відіграючи провідну роль у впливі на суспільство, громаду, громадян. Проте ідеї, що пропагувала преса, не завжди були співзвучні із суспільно-політичними ідеями того часу, а подекуди й суперечили їм. Католицизм як суспільний порядок протиставлявся лібералізму як суспільному хаосу. Преса була спрямована на збереження консервативного укладу, на порозуміння між католиками інших обрядів, працювала на зближення з вірянами інших конфесій.

Перша світова війна стала початком великих змін в устроях держав, урядів, початком упровадження нових філософських та ідеологічних теорій, руйнування моральних принципів, сімейних цінностей. У світі починався ідеологічний хаос. Цьому сприяла маса добре фінансованих ліберальних часописів. Преса в XIX–XX ст. була основним джерелом інформації, особливо відчутний вплив її був у боротьбі за душі й серця людей. Папа Римський Пій XI оголосив про започаткування Католицької акції, основним завданням якої є поширення Христової віри, протистояти деморалізації й занепаду віри. Особливістю Католицької акції було те, що цією ділянкою мали займатися не священики, а миряни, світські католики. Провідну

роль у цьому відіграла преса. Під егідою Католицької акції з'явилися на світ нові, цікаві греко-католицькі часописи.

Релігійні періодичні видання є важливим сегментом історії преси Галичини міжвоєнного періоду XX ст., а особливе значення для історії західноукраїнських земель мають католицькі часописи. Досвід греко-католицьких видань у впливі на націю, зрештою, самі видання, залишаються білою плямою в морі преси міжвоєнного періоду. Греко-католицькою пресою можна назвати пресу, публікації якої були спрямовані на утвердження католицького світогляду, протистояли деморалізації й занепаду віри, у виданні яких брали участь духовні особи, а також світські католики. Цікаво, що ще до проголошення Католицької акції у Львові існувало творче об'єднання “Логос”. “Логосівці” ставили перед собою завдання активізувати культурно-освітню працю серед населення, яке важко переживало поразку визвольних змагань 1917–1920 рр. Ця праця мала базуватися на національній та християнській ідеях. На їхню думку, будувати суспільні відносини в державі можна тільки на християнській основі, християнській філософії, бо лише вона дає змогу заспокоїти людські прагнення, діяти в єдності, доходити до стану гармонії. Основні пункти програми групи “Логос” поставали, отож, з опозиції до матеріалізму та комуністичних ідей, із прагнення діяти й творити згідно з католицькою етикою. Як творче об'єднання “Логос” проіснував до 1930 р. Вони видавали свій журнал “Поступ”, який припинив виходити у 1931 р. Письменники католицької орієнтації згуртувалися навколо журналу “Дзвони”. На Галичині виходило у 1918–1939 рр. 24 греко-католицьких часописи й додатки до деяких з них:

- у Львові – 15: “Богословія”, “Божі сліди”, “Вістник Марійського Товариства”, “Дзвони”, “Католицька Акція”, “Лицарство Пресвятої Богородиці”, “Львівські Архієпархіальні відомості”, “Мета”, “Христос – наша сила”, “Місіонар” з додатком “Місіонарчик”, “Нива”, “Нова зоря”, “Правда” з додатком “Віночок для українських католицьких дітей”, “Пресвята Богородиця спаси нас”;
- у Жовкві – “Записки Чина Святого Василя Великого”;
- в Уневі – “Ясна Путь”, “Промінчик сонця любові”;
- в Коломиї – “Голос дяків” (1929 р. змінив назву на “Дяківський шлях”) і “Дяківський прапор”;
- в Перемишлю – “Бескид”, “Перемиські Єпархіальні відомості”;
- у Станіславові – “Добрий Пастор”;
- у Зарваниці, що на Тернопільщині – “Зарваниця”.

У Станіславові у 20–30-х рр. XX ст. здебільшого видавалася релігійна преса євангелістського спрямування.

Українські греко-католицькі часописи за періодичністю можна поділити таким чином:

- річники (“Зарваниця”);
- кварталники (“Богословіє”, “Католицька Акція”, “Добрий Пастор”, “Вістник Марійських товариств” – кварталник у 1937–1938 рр.);
- місячники (“Божі сліди”, “Дяківський шлях”, “Дяківські відомості”, “Лицарство Пресвятої Богородиці”, “Місіонар”, “Нива”, “Перемиські Єпархіальні відомості”, “Дзвони”, “Ясна Путь”, “Промінчик Сонця Любові”, “Пресвята Богородиця Спаси нас”, додаток до газети “Правда” – “Віночок для українських католицьких дітей”, “Наш приятель”);
- двотижневики (“Львівські архієпархіальні відомості”);
- тижневики (“Український Бескид”, “Мета”, додаток до газети “Мета” – “Христос – наша сила”, “Нова зоря”, “Правда”);
- неперіодичні видання (“Записки чину св. Василія Великого”, “Вістник Марійських товариств” 1926, 1936–1937 рр.).

Аудиторія греко-католицьких часописів була широка й різноманітна. За своїм призначенням видання поділялися таким чином:

1. Часописи для вузького кола церковників і богословів:

- “Богословіє” (виходив на Галичині в 1923–1939 рр.). Редактором цього наукового кварталника богословського товариства був о. д-р Йосип Сліпий, наступник митрополита Андрея Шептицького. Журнал висвітлював усі ділянки теології Східної Церкви. Авторами публікацій, що велися на високому науковому рівні, були вчені – богослови, відомі священнослужителі [6], які, крім теоретичних теологічних проблем, вирішували питання практичного релігійного життя, крім того, друкували цікаві теоретичні дослідження з інших наук, зокрема, о. д-р Г. Костельник розкритикував теорію Айнштейна як таку, що приносить хаос у фізику, а відтак, і в інші базові науки;
- “Записки чину Святого Василія Великого” (1924–1935) – це неперіодичне наукове видання монахів Василіянського чину, цінне своїми матеріалами з історії церкви, краєзнавства, архіво-музейництва;
- “Нива” (1904–1939 рр.) – часопис, присвячений церковним і суспільним справам. Це видання виходило впродовж першої половини ХХ ст. Автори рішуче виступали проти галицького москвофільства, пояснювали недопустимість втілення в життя ідеології “соціалістів-радикалів”, у пізніших числах, у 30-ті рр., митрополит А. Шептицький оголосив первинним завданням кожного українсь-

кого католика відсіч комуністичним ідеям. Лозунгом часопису, та й зрештою, закликом до суспільства було гасло з Євангелія: “Полюбіть правду, а правда освободить вас”. У журналі багато публікацій, присвячених темі Східної і Західної Церков у руслі проблеми “треба єднатися з Римом, не забуваючи про наші східні традиції”;

- “Львівські архієпархіальні відомості” (1889–1917, 1918–1942 рр.), “Перемиські єпархіальні відомості” (1889–1939 рр.). Метою цих часописів була організація діяльності священиків греко-католицьких церков, що належали до Перемиської Єпархії, інформування читачів про створення релігійних товариств, а також про економічну користь товариств українських селян “Дністер”, “Кружок рільничий”. Багато статей на тему релігійного виховання молоді. Часописи пропагували антимоסקвофільські погляди, різко засуджували політику партій радикального спрямування;
- “Добрий пастир” (1931–1939 рр.) – журнал, присвячений церковним і богословським справам. Лейтмотив журналу зазначений у першому числі: “Нинішні політичні, національні й передовсім суспільні відносини вимагають від душпастирів ясної орієнтації та співділання й висувають щораз нові обов’язки й завдання...”. Багато сторінок часопису відводилося постаті священика і душпастирській праці.

2. Станові часописи – “Дяківський прапор” (1936 р.), “Дяківський шлях” (1929–1930 рр.), видавані в Коломиї. Ці часописи були становим органом Крайової організації греко-католицьких дяків. Ставили перед собою завдання: широко впроваджувати в життя засади Католицької акції, підвищувати культурно-освітній рівень дяків, обороняти дяківські інтереси, містили цікаві матеріали з дяківського життя. З невідомих причин Митрополит А. Шептицький заборонив дякам передплачувати й читати ці журнали [3]. Ще виходив часопис “Дяківські відомості” у Львові.

3. Для широкого кола читачів були призначені:

- газета “Нова зоря” (1926–1939 рр.) – орган Української християнської організації. У програмній статті першого числа було зазначено, що головним завданням видання є “підносити й будити релігійне освідомлення через поширювання, поглиблювання і оборону католицького світогляду на всіх областях життя”, а також “співділати у національним освідомленні найширших кругів українського населення, попірати правдиву освіту, що є відблиском Божої правди”;

- літературно-науковий місячник “Дзвони” (1931–1939 рр.). У редколегії журналу були такі видатні постаті греко-католицької церкви, як о. д-р Йосип Сліпий, о. д-р Гавриїл Костельник, о. д-р Микола Конрад, проф. Микола Чубатий. Часопис мав за мету працювати на “літературно-науковому полі в ім’я Великої ідеї, що її приніс із собою на світ Спаситель”, “боротися проти будь-яких зазіхань на українські релігійні, національні та культурні святощі. ... завдяки своїм глибоким і жанрово різноманітним публікаціям став для сучасних дослідників – журналістів, літераторів, богословів, істориків України й української Церкви – цінним джерелом ідей, створив ґрунтовну базу для сучасних наукових досліджень”. Варто наголосити, що протягом свого десятилітнього існування журнал “Дзвони” був осердком, навколо якого гуртувалися кращі літературні сили Львова та всієї Галичини, які стояли на засадах християнського світогляду. Тут друкувалися твори таких талановитих письменників, як: Наталена Королева, Богдан-Ігор Антонич, Уляна Кравченко, Улас Самчук, Катря Гриневичева, Гавриїл Костельник, Юрій Липа, Оксана Лятуринська, Роман Завадович; літературно-критичні статті П. Ісаїва, К. Чеховича, М. Гнатишака, Ю. Редька та ін. [10];
  - журнал “Проміньчик сонця любові” (1936–1937 рр.) – “щомісячний листок для всіх – хто читаючи, чи слухаючи розуміє”, видавали монахи-студити, проте журнал призначався для світських людей. Переважна кількість публікацій у цьому часописі присвячена релігійному вихованню;
  - газета “Правда” (1927–1939 рр.) – тижневик, у програмній статті якого чітко заявлено про католицький напрям газети, охорону духовних і релігійних засад нашого народу. Також було проголошено, що газета буде видаватися в “дусі не крикливого, пустого, але щирого та правдивого патріотизму”. Із численних публікацій бачимо, що автори дотримувалися встановлених змістових кордонів;
  - газета “Мета” (1931–1939 рр.) – тижневик, що став органом Українського католицького союзу. Ідею створення цього союзу висловив Митрополит Кир Андрій у першому числі газети: “дотримання й охорона принципів католицької віри та моралі в політичному житті”;
  - часопис для прочан “Зарваниця” (1933–1934 рр.), який виходив один раз на рік, у час відпусту. Цікавими в часописі є хроніки чудесних подій: навернення до Бога, зцілення калік і невиліковно хворих;
  - “Католицька акція” (1934–1939 рр.) – часопис, що був започаткований зі створенням Генерального інституту Католицької акції, який був світською установою. Особливістю Католицької акції було те, що її реалізували не священики, а миряни, світські католики. На часі виникла потреба власного пресового органу для ознайомлення широких верств громадян із цілями й потребами Католицької акції. Основне її завдання полягало в тому, щоб поширювати Христову віру, протистояти деморалізації та занепаду віри. З “Конституційного статуту Католицької Акції Греко-Католицької Галицької провінції” (1934, ч. 1) стає зрозумілим, що Католицька акція стоїть понад політичними партіями [6, с. 125];
  - “Український Бескид” (1928–1931 рр.) – газета, що чітко формулювала своє греко-католицьке спрямування, впевнено пропагувала це віросповідання, наголошуючи, що “найважливішою цариною національної сили” є релігія. Газета мала цілком визначене ідеологічне спрямування, на основі якого відстоювала ідею державної самостійності України. Автори публікацій намагалися прищепити українцям високий художній смак, переконували читачів у необхідності розумного організованого господарювання [3].
4. Часописи згромаджень:
- “Місіонарь” (1897–1944 рр.) від монахів чину святого Василя Великого і “Ясна Путь” (1935–1939 рр.), який видавали монахи Свято-Успенської Лаври Студитського Уставу в Уневі. “Місіонарь” – це популярний греко-католицький журнал, видання якого зініціював А. Шептицький. Часопис висвітлював місіонерську роботу отців чину святого Василя Великого як у нашому краї, так і за кордоном. Усі публікації видання мали виховне значення. Журнал користувався шаленою популярністю протягом 47 років свого існування;
  - часопис “Ясна Путь”, що видавався, перш за все, для внутрішнього вжитку братів і сестер, які присвятили своє життя монашеству, проте він є цікавим для світського читача, бо інформував про подвиги сподвижництва монахів. Звичайна людина могла довідатися про монаший уклад життя, краще зрозуміти, скільки зусиль потрібно докладати людині для того, щоб наблизитися до Бога. Авторами часопису були самі монахи. Особливе зацікавлення викликає постать о. Леонтія, якому була присвячена низка публікацій. Леонтій Федоров – російський монах, родом із Петербурга. Упродовж трьох років проживав на Га-

личині в Свято-Успенській Уневській Лаврі, де став монахом-студитом. Своє життя він присвятив поширенню греко-католицької Церкви в Росії.

5. Для молоді:

- “Вістник Марійських Товариств” (1926, 1936–1937 рр.). Цей орган управи Марійських товариств молоді відіграв важливу роль у пропаганді ідей Марійських дружин, які у 20-х рр. ХХ ст. набули особливого розквіту завдяки діяльності отців – Василіана Й. Маркевича та І. Назарка. Метою Товариства є всебічній поступ молоді. Плекання вищих думок та ідеалів, правдива, розумна релігійність, пильна й витривала праця, чистість і рішучість характеру – це все завдання Марійського товариства;
- “Лицарство Пресвятої Богородиці” (1935–1939 рр.) – ілюстрований місячник для поширення почитання й набоженства Пресвятої Діви Марії. Він містив багато статей, присвячених історичним подіям на всій Україні, коли шанобливе ставлення українців до Богородиці було невід’ємною рисою не тільки в родинах, а й серед війська (козаків, Січових стрільців);
- “Пресвятая Богородице спаси нас” (1938–1939 рр.) – часопис, матеріали якого перегукуються за змістом з матеріалами місячника “Лицарство Пресвятої Богородиці”.

6. Для дітей:

- “Наш приятель” (1921–1939 рр.) – щомісячний журнал;
- “Місіонарчик” (1939 р.) – додаток до “Місіонаря”. Мету видання у редакційній статті визначено таким чином: “Що принесе Місіонарчик” – це найперше навчити дітей “любити правдиво Ісуса”, “слухати татуся і мамусю”, добре вчитися у школі, “любити свій український наріччя аж до смерті”; “Віночок для католицьких дітей” щомісячний додаток до газети “Правда” (1932–1937 рр.).

IV. Висновки

Католицька акція, проголошена у 1922 р., незважаючи на національні й політичні розбіжності, була однаково потрібною україн-

цям і полякам у час післявоєнного розбалансування суспільства. Це заклало підвалини для подальшого розуміння потреб зближення та примирення. Українська греко-католицька преса пропагувала засади християнської віри, нероздільно від виховання національної свідомості українців, закликала до єдності всіх християн, закликала суспільство до порядку, застерігала всіх від загрози деморалізації, яка насувалася, пропонувала шляхи порятунку. Сьогодні матеріали цих видань не втратили своєї актуальності та потребують глибокого й усебічного вивчення.

Список використаної літератури

1. Бойко А. Церковна преса: якою має вона бути / А. Бойко // Українське журналістичкознавство. – 2002. – Вип. 3. – С. 71.
2. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен, 1989. – С. 248–249.
3. Канчалаба О. Релігійно-церковна періодика ХІХ – першої половини ХХ ст. у фондах ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України / О. Канчалаба // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. VI Всеукр. наук.-теор. конф., м. Львів, 11–13 травня 2000 р. – Л., 2000. – Т. 6. – С. 189.
4. Крив’як Б. Марійські товариства: їх роль та значення в духовному відродженні нації / Б. Крив’як // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. VI Всеукр. наук.-теор. конф., м. Львів, 11–13 травня 2000 р. – Л., 2000. – Т. 6. – С. 128.
5. Крупський І.В. Українська релігійно-церковна періодика і проблема національного державотворення / І.В. Крупський // Українське журналістичкознавство. – 2002. – Вип. 3 – С. 47.
6. Романюк М.М. Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : іст.-бібліогр. дослідж. / М.М. Романюк, М.В. Галушко. – Л. : Світ, 2001–2003. – Т. 3. – Кн. 1. – С. 297, 417 ; Т. 3. – Кн. 2. – С. 125, 219.
7. Jarowiecki J. Prasa Lwowska w dwudziestoleciu międzynarodowym : prôba bibliografii / J. Jarowiecki, B. Gôra. – Kraków, 1994. – S. 12.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2012.

Вей О.Ю. Украинская греко-католическая пресса Галичины междувоенного периода (1918–1939 гг.)

Греко-католическая пресса Галичины имела огромное влияние на общество. Религиозная пресса Западной Украины междувоенного времени (1918–1939 гг.) остается не исследованной.

Ключевые слова: греко-католические издания, междувоенный период, католическая акция.

Vey O. Ukrainian Greek-Catholic Press of Galichina Interwar Period (1918–1939)

In Galicia Greek-Catholic press had a leading role in influencing society. A rich layer of Ukrainian religious press in Western Ukraine interwar period (1918–1939 years) is not fully understood.

Key words: Greek-Catholic press, the interwar period, the Catholic Action.